

WYBRANE ASPEKTY POSTRZEGANIA BEZPIECZEŃSTWA FINANSOWEGO WŚRÓD NASTOLATKÓW

SELECTED ASPECTS OF TEENAGERS' PERCEPTION OF FINANCIAL SECURITY

Małgorzata Krzeszowska¹

UNIwersytet Rzeszowski

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie problematyki finansów osobistych i zarządzania nimi przez młodych konsumentów w kontekście dążenia do osiągnięcia bezpieczeństwa finansowego. W opracowaniu wyartykułowano ważną rolę, jaką ma do odegrania edukacja ekonomiczna, która powinna być realizowana już od najmłodszych lat, wskazując między innymi na rolę rodziny i szkoły w tym zakresie. Wyniki badań empirycznych pokazują, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych (aktualnie ponadpodstawowych) postępują z własnymi finansami często intuicyjnie, a tym, co ich do tego motywuje jest bezpieczeństwo finansowe rozumiane jako posiadanie kapitału w razie nieprzewidzianych wydatków i zabezpieczenie na przyszłość. W oparciu o zaprezentowane wyniki należy stwierdzić, że istnieje potrzeba dalszej, profesjonalnej, edukacji ekonomicznej młodzieży.

Abstract: The aim of the article is to present and manage the issues of personal finances by young consumers in the context of pursuing financial security. The paper outlines the important role that economic education has to play, which should be implemented from an early age, pointing out, among other things, the role of families and schools in this field. The results of empirical research show that students of upper-secondary schools (now upper secondary level) are often self-regulating with their finances, and what motivates them is financial security understood as holding capital in the event of unforeseen expenses and securing the future. Based on the results presented, it is necessary to say that there is a need for further, professional, economic education of young people.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo finansowe, młodzi konsumenci, edukacja ekonomiczna, finanse osobiste.

Keywords: Financial security, young consumers, personal finance, economic education.

¹ Uczestnik seminarium doktorskiego przy Wydziale Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
Participant of a doctoral seminar at the Faculty of Economics of the University of Rzeszow;
e-mail: m.krzeszowska@interia.pl.

Wstęp

Problematyka bezpieczeństwa finansów osobistych jest coraz częściej poruszana w literaturze przedmiotu w kontekście zmian demograficznych i problemów, jakie może napotkać w przyszłości system emerytalny. Coraz więcej mówi się o konieczności samodzielnego oszczędzania na przyszłą emeryturę. Jednak, żeby oszczędzać (nie tylko na emeryturę), trzeba umieć to robić i być do tego przekonanym. Z badań prowadzonych w 2015 roku na zlecenie Związku Banków Polskich wynika, że tylko około 50% Polaków ma skłonność do oszczędzania, natomiast konieczność oszczędzania w 2016 roku deklarowało 70% respondentów². Jednak w rzeczywistości, według IX edycji badań „Postawy Polaków wobec finansów” z 2016 roku, pieniądze odkłada 54%, a regularnie oszczędza tylko 13%. Gospodarstwa domowe uzasadniają to wciąż zbyt niskimi dochodami.

Z drugiej jednak strony, wg Danilewicza, jest zbyt mało działań edukacyjnych, które zwiększyłyby świadomość finansową Polaków³. Dotyczy to także osób młodych, reprezentujących Pokolenie Z, które za kilka lat będzie stanowić jeden z najważniejszych segmentów odbiorców usług finansowych.

Celem artykułu jest ukazanie wybranych postaw i zachowań młodych konsumentów na rynku usług finansowych w kontekście dążenia do osiągnięcia bezpieczeństwa finansowego. Założony cel obliguje do odpowiedzi na pytanie, co o oszczędnościach i bezpieczeństwie finansowym myślą ci, którzy właśnie się tego uczą – młodzież szkół ponadgimnazjalnych, zdolna już do podejmowania pracy zarobkowej w ograniczonym prawem pracy zakresie. Osoby te powinny zatem dysponować podstawową wiedzą na temat finansów osobistych zdobytą zarówno w domu, jak i w szkole.

1. Materiały źródłowe i metody badawcze

W artykule wykorzystano analizę literatury przedmiotu, odnoszącej się do podjętej tematyki. W części empirycznej zaprezentowano wyniki badań własnych przeprowadzonych w czerwcu 2017 roku na grupie 185 szesnastolatków z województwa podkarpackiego. Zastosowano dobór nielosowy wygodny. Badania przeprowadzono metodą wywiadu bezpośredniego z wykorzystaniem kwestionariusza ankietowego, zawierającego pytania zamknięte i półotwarte.

² R. Świącki, *Ilu Polaków regularnie oszczędza? Zaskakujące dane!*, <https://b2-biznes.pl/ilu-polakow-regularnie-oszczedza-zaskakujace-dane/>; Podobne dane można znaleźć: https://www.nbp.pl/edukacja/dodatki_educacyjne/gazety_lokalne_zafdsf/2_Finanse_osobiste_i_budzet_domowy.pdf.

³ Zespół Analiz Online, *Struktura oszczędności gospodarstw domowych* (marzec 2017): <https://www.analizy.pl/fundusze/wiadomosci/22268/struktura-oszczednosci-gospodarstw-domowych-%28marzec-2017%29.html>; Podobne dane można znaleźć: <https://b2-biznes.pl/ilu-polakow-regularnie-oszczedza-zaskakujace-dane/>.

2. Istota bezpieczeństwa finansowego

Bezpieczeństwo finansowe nie jest pojęciem jednoznacznym. Najczęściej definiuje się je jako zdolność do pozyskania środków pieniężnych w sytuacji, gdy zachodzi taka potrzeba czy jako stan, który daje poczucie pewności funkcjonowania podmiotu oraz szansę na jego rozwój⁴. Antonimem tego pojęcia jest zagrożenie finansowe. Bezpieczeństwo finansowe może być rozpatrywane z perspektywy: państwa, osoby fizycznej, przedsiębiorstwa czy sektora finansowego⁵.

W finansach osobistych bezpieczeństwo finansowe jest bardzo mocno związane z budżetem domowym. Odnosi się do ogółu decyzji finansowych, które podejmujemy w związku z gospodarowaniem majątkiem, a w szczególności do systematycznego tworzenia kapitału (funduszu awaryjnego, rezerwowego), dzięki któremu można sfinansować nagłe, niespodziewane wydatki. W teorii finansów osobistych, bezpieczeństwo finansowe rozumie się jako sytuację, w której dana osoba/rodzina dysponuje takimi zasobami finansowymi, które pozwalają przeżyć „w normalny” sposób 6-12 miesięcy bez bieżących dochodów⁶.

Finanse domowe (osobiste) są odzwierciedleniem uproszczonych finansów firmy, stąd też, aby prawidłowo nimi zarządzać, należy generować zestawienia finansowe oraz rozliczać członków gospodarstwa domowego z zaplanowanych dochodów i wydatków. Tymczasem z badań przeprowadzonych przez Lindorff S.A. pt. „Sytuacja materialna Polaków” w styczniu 2017 roku wynika, że 45% badanych Polaków weryfikuje na bieżąco swoje wydatki, 25% robi to w okresie miesięcznym, 10% ankietowanych woli tygodniowy okres rozliczeń, a 15% respondentów stwierdziło, iż w ogóle nie zastanawia się nad wydatkami wcześniej⁷.

Powyższe wyniki pozwalają sugerować, iż Polacy nie mają zbyt dobrze wyuczonej praktyki planowania swojego budżetu domowego, najczęściej wydając pieniądze na bieżąco. Najbardziej popularną formą ustalania budżetu domowego jest układ miesięczny, związany z częstotliwością wypłat wynagrodzeń w Polsce. Wskazania na planowanie roczne budżetu są bliskie zeru. To również pozwala sugerować, iż polskie zarobki nie są wystarczające, aby przekroczyć barierę bieżącego planowania wydatków do tak długiego okresu⁸.

⁴ Słownik pojęć, <https://www.nbportal.pl/sloownik/pozycje-sloownika/bezpieczenstwo-finansowe>,

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ *Jak Polacy wydają pieniądze i jak planują budżet?* – wnioski z raportu „Sytuacja materialna Polaków”, zrealizowanego przez firmę Lindorff S.A., <http://38pr.pl/jak-polacy-wydaja-pieniadze-i-jak-planuja-budzet-wnioski-z-raportu-sytuacja-materialna-polakow-zrealizowanego-przez-lindorff-s-a/>. Badanie ilościowe realizowane techniką CAWI – przeprowadzone wśród członków społeczności badawczej Zymetrii. Realizacja badania: 20.01.2017 – 24.01.2017 r., N=551.

⁸ Ibidem.

Z badań przeprowadzonych zarówno na zlecenie Lindorf S.A., jak i Provident Polska „Finanse Polaków” (także w 2017 r.) wynika, że zdecydowanie lepiej z finansami domowymi radzą sobie kobiety. Związane to może być z dwoma aspektami: pensje Polek są niższe, muszą więc nimi starannie zarządzać i to częściej kobiety są odpowiedzialne za domowe finanse⁹.

Dodatkowo z badań dla Provident Polska wynika, że najgorzej z planowaniem osobistego budżetu radzą sobie osoby młode, między 15. a 24. rokiem życia – ponad 50% z nich nie planuje swoich budżetów, a blisko 25% ma z tego powodu problemy w postaci braku pieniędzy na niezbędne wydatki. Związane to może być z nieregularnymi dochodami tych osób oraz pozostawianiem na utrzymaniu rodziców lub opiekunów prawnych. Stąd też istnieje konieczność, aby tym bardziej uczyć ich odpowiednich nawyków finansowych¹⁰.

Brak umiejętności zarządzania własnym budżetem przez młodych ludzi związany jest także z międzypokoleniową luką edukacyjną łączącą się z transformacją gospodarki w latach 90. XX w. Wcześniej, w okresie PRL-u inne realia niż w gospodarce wolnorynkowej sprawiały, że gospodarstwa domowe inaczej zarządzały pieniędzmi. Tymczasem w latach 90. ubiegłego wieku w Polsce rozwijał się gwałtownie m.in. rynek usług finansowych, wcześniej prawie nieobecny w gospodarce, z którego korzystanie przez dziadków i rodziców obecnych nastolatków było utrudnione z powodu braku odpowiedniej wiedzy. Wiedzę tę najczęściej przekazywali pracownicy banków oddelegowani do poszczególnych firm, aby przekazać pracownikom, jak założyć konto bankowe, czy też jak z niego korzystać. Było to mało efektywne, ponieważ ludzie nie interesowali się ofertami innych instytucji finansowych niż przedstawione w zakładzie pracy. Tym samym dziadkowie i rodzice nie orientując się w rynku finansowym, nie potrafili sami przekazać tej wiedzy obecnym nastolatkom. Jeżeli dodatkowo wziąć pod uwagę rozwój nowoczesnych technologii, szczególnie informatyki, który mocno wspomaga rynek finansowy, a który jest bliższy osobom młodym, to można wręcz powiedzieć o zmianie kierunku uczenia się: starsi nabywają wiedzę od młodszych członków gospodarstwa domowego. Oni jednak muszą gdzieś nabyć te umiejętności, co bez wątpienia stanowi duże wyzwanie nie tylko dla podmiotów sektora finansowego, ale przede wszystkim dla nauczycieli odpowiedzialnych za edukację ekonomiczną młodzieży¹¹.

⁹ Planowanie domowego budżetu – jak to robią Polacy?, „Provident”, <http://media-provident.pl/pr/362006/planowanie-domowego-budzetu-jak-to-robia-polacy>.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ R. Milic-Czerniak, *Finanse osobiste. Kompetencje narzędzia instytucje produkty decyzje*, Difin, Warszawa 2016, s. 52.

3. Edukacja ekonomiczna jako forma przekazywania młodym konsumentom wiedzy na temat bezpieczeństwa finansowego

Coraz częściej, także w mediach jest mowa o tym, że edukację ekonomiczną młodych ludzi powinno zaczynać się jak najwcześniej. Socjalizacja ekonomiczna jest bowiem jednym z elementów kształtowania wiedzy o świecie, warunkującym możliwość uczestniczenia w nim¹². Problem ten widzą nie tylko polskie instytucje ekonomiczne, ale także prowadzone są nad tym debaty w ramach OECD, która zaleca, aby edukacja ekonomiczna koncentrowała się na takich zagadnieniach, jak podstawowe formy oszczędności, zadłużenie, ubezpieczenia czy emerytury¹³. Duża odpowiedzialność w tym zakresie spoczywa na rodzicach, którzy poprzez swoje zachowania, także w zakresie ekonomicznym, wpływają na potomstwo. Nie zawsze są jednak tego świadomi, a wręcz czasem oczekują, że to zadanie spełni za nich szkoła¹⁴.

Jak już wcześniej autor wspomniał, rodzice i dziadkowie obecnych nastolatków, jeśli nie podjęli prób samokształcenia się czy nie uczestniczyli w kursach, takiej wiedzy nie posiadają. Z prowadzonych badań na temat znajomości pojęć ekonomicznych oraz dokonywania podstawowych obliczeń wynika, że Polacy znajdują się w końcówce krajów Unii Europejskiej¹⁵. Według J. Georgica Polacy zdają sobie z tego świetnie sprawę, ale większość z nich nie widzi potrzeby, aby ten stan zmienić¹⁶.

Młodym ludziom pozostaje więc edukacja szkolna. Z kolei w szkole przekazywanie wiedzy na ten temat nie zawsze odbywa się na odpowiednim poziomie. Co prawda elementy oszczędzania są wprowadzone do programu już w nauczaniu wczesnoszkolnym, ale dopiero w szkole ponadgimnazjalnej (od września 2017 r. ponadpodstawowej) wprowadzony został przedmiot „podstawy przedsiębiorczości”, w ramach którego mówi się o edukacji finansowej. Zdaniem autora jest to jednak zdecydowanie za mało, zwłaszcza że finanse osobiste są tylko jednym z elementów nauczania „przedsiębiorczości”, więc nauczyciele nie poświęcają temu zagadnieniu zbyt wiele uwagi¹⁷. Tymczasem im wcześniej młody człowiek rozpocznie tę edukację, tym lepiej będzie przygotowany do podejmowania szeroko rozumianych decyzji ekonomicznych w życiu dorosłym. Badacze (Jean Piaget – cyt. za: Wąsowicz-Kiryło,

¹² G. Wąsowicz-Kiryło, *Psychologia finansowa. O pieniądzach w życiu człowieka*, Difin, Warszawa 2008, s. 44

¹³ M. Cicharska, M. Maciejasz-Świątkiewicz, A. Kędzińska-Szczepaniak, *Edukacja finansowa. Moda czy konieczność*, Texter, Warszawa 2016, s. 35.

¹⁴ G. Wąsowicz-Kiryło, *Psychologia finansowa...*, s. 52-53.

¹⁵ Szerzej na ten temat pisze R. Milic-Czerniak, *Finanse osobiste. Kompetencje narzędzia instytucje produkty decyzje*, Difin, Warszawa 2016, s. 53.

¹⁶ J. Georgic, *Niepopularna wiedza finansowa*, NBS „Nowoczesny Bank Spółdzielczy”, 2017, nr 4, s. 44.

¹⁷ Więcej na ten temat: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Podstawa programowa przedmiotu Podstawy Przedsiębiorczości, <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2017/04/przedsiębiorczosc-liceum-i-technikum.pdf>.

2008) pokazują, że już małe dziecko uczy się rozumienia podstawowych pojęć ekonomicznych. Rozwój tych kompetencji przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Przyrost wybranych kompetencji ekonomicznych u dzieci i młodzieży

Wiek dziecka	Rozwój psychiczny	Charakterystyka odnośnie do edukacji ekonomicznej
0-2	<ul style="list-style-type: none"> - ćwiczenie odruchów związanych z interesującymi dziecko doznaniem; - nauka, że przedmiot, który znika z pola widzenia, nie znika w ogóle. 	<ul style="list-style-type: none"> - za wcześnie – brak.
3-5	<ul style="list-style-type: none"> - eksperymentowanie celowe z przedmiotami; - rozwijanie zdolności stosowania symboli; - rozumowanie przez podobieństwo; - egocentryzm. 	<p>Okolo 3. roku życia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozumowanie, że pieniądze są potrzebne, przy czym jest to myślenie w kategoriach moralnych; <p>Okolo 5. roku życia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozumowanie, że za jeden pieniądź kupuje się jeden przedmiot; - wiedza, że rodzice otrzymują pieniądze za pracę.
6-12	<ul style="list-style-type: none"> - przyswajanie działań arytmetycznych i zasady zachowania ilości; - rozwiązywanie zadań metodą prób i błędów; - uwzględnianie wielu własności danego przedmiotu w tym samym czasie; - stadium operacji konkretnych. 	<p>Okolo 6. roku życia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozpoznawanie i podanie nominału monet i banknotów; - transakcja kupna-sprzedaży widziana jako wymiana pieniędzy za przedmiot, ale bez rozumienia pojęcia ceny; <p>Okolo 7. roku życia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znajomość istotnych cech pieniądza; - umiejętność odliczenia kwoty monetami; - początki rozumienia, co znaczy rozmiąć pieniądze; - rozumienie znaczenia ceny, zapłaty za towar i pojęcia reszty; <p>Okolo 8-9. roku życia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozpoznawanie i nazywanie nominałów; - sprawne odliczanie kwoty do zapłacenia; - rozumienie, że o wartości pieniądza decyduje nominał, a nie wygląd; - umiejętność rozmięcia monet i wydawania reszty.
powyżej 12	<ul style="list-style-type: none"> - zdolność myślenia abstrakcyjnego; - zdolność myślenia hipotetyczno-dedukcyjnego; - rozumowanie logiczne. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumienie zasad wymiany ekonomicznej; - rozumienie bardziej zaawansowanych pojęć, takich jak zysk czy inwestowanie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: G. Wąsowicz-Kiryło, *Psychologia finansowa. O pieniądzu w życiu człowieka*, Warszawa, Difin, 2008, s. 46-49

Z badań wynika, że bardzo ważną funkcję edukacyjną spełnia choćby kieszonkowe. Wykazuje się związek pomiędzy otrzymywaniem kieszonkowego a poziomem wiedzy na temat pieniędzy (Roland-Levy, 2004, Furnham i Lewis, 1986, Webley i Furnham, 1995)¹⁸. Tego szkolna edukacja nie zrobi za rodziców. Dziecko powinno uczyć się gospodarowania pieniędzmi od najwcześniejszych lat. Według G. Wąsowicz-Kiryło najlepszym momentem do rozpoczęcia tej nauki jest 6-7 rok życia. Cytowana autorka opracowała przykładowy katalog zasad, którymi powinni kierować się rodzice, przyznając kieszonkowe dzieciom:

- ustalenie tego, na co dzieci mogą wydać otrzymane pieniądze;
- wzrost kieszonkowego wraz z wiekiem dziecka;
- systematyczność w wypłacie kieszonkowego, w określonych dniach – ani wcześniej, ani później;
- samodzielne podejmowanie decyzji związanych z wydawaniem pieniędzy przez dziecko;
- łączenie kieszonkowego z obowiązkami domowymi, bez wypłacania za nie pieniędzy. W wypadku niewypełniania obowiązku/ów wstrzymanie lub redukcja wypłaty¹⁹.

Z kolei z badań przeprowadzonych przez kanadyjskich naukowców Abramovitch, Freedmana i Pliner wynika, że kieszonkowe dyscyplinuje dzieci i uczy posługiwania się pieniędzmi. W przeprowadzonym przez nich eksperymencie okazało się bowiem, że dzieci, które mają systematycznie wypłacane kieszonkowe wydają tyle samo, płacąc gotówką i kartą za zakupy, natomiast dzieci bez kieszonkowego nie kontrolują swoich wydatków, używając karty²⁰. Widać więc, że już w dzieciństwie należy uczyć samokontroli i dyscypliny finansów.

Warto zaznaczyć, że przyjęte już w dzieciństwie nawyki finansowe skutkują decyzjami w życiu dorosłym. W ekonomii tworzenie się nawyków oznacza, że preferencje w jednym okresie zależą od preferencji w innym okresie. Katona czy Cagan dyskutowali nad zjawiskiem, że ludzie, którzy oszczędzali na emeryturę, po przejściu na nią oszczędzają nadal takie same lub nawet większe sumy niż wcześniej. Stąd zakłada się, że ludzie, mając wyrobiony nawyk oszczędzania, nie zrywają z nim łatwo. Jest im też zdecydowanie łatwiej zarządzać własnymi finansami²¹.

Reasumując, edukacja ekonomiczna w zakresie finansów osobistych i ich bezpieczeństwa jest potrzebna, a wręcz niezbędna. Dopóki młody człowiek nie będzie posiadać minimum wiedzy z tego zakresu, to nie będzie mieć pewności, że w zakresie decyzji dotyczących jego budżetu podejmuje najlepsze decyzje i będzie

¹⁸ G. Wąsowicz-Kiryło, *Psychologia finansowa...*, s. 57.

¹⁹ Ibidem, s. 59.

²⁰ Ibidem, s. 57.

²¹ T. Tyszka (red.), *Psychologia ekonomiczna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004, s. 543.

narażony na pomoc ekspertów i doradców, z których spora część jest premiowana za aktywną sprzedaż aktualnych produktów danej firmy.

4. Bezpieczeństwo finansowe nastolatków w świetle wyników badań własnych

Obecni nastolatki są przedstawicielami pokolenia Z, które w literaturze przedmiotu dopiero zaczyna się szczegółowo opisywać²². Dzieci z pokolenia Z dojrzejwią zdecydowanie szybciej niż ich poprzednicy z pokoleń X czy Y. Zamiast tradycyjnych zabawek wolą przeznaczone dla nich gadżety elektroniczne, które najczęściej są miniaturami zabawek dla dorosłych. Największy wpływ na to pokolenie wywierają media i rówieśnicy. Temu pokoleniu raczej nie zależy na stabilizacji i będzie odporne na klasyczne bodźce motywacyjne. To pokolenie szuka różnorodności. Decyzje zakupowe podejmowane są przez jego członków często w oparciu o marketing szepcany obecny w portalach społecznościowych, a także o opinie rówieśników²³.

Z badań przeprowadzonych przez autora na grupie 185 szesnastolatków w czerwcu 2017 r. wynika, że problem systematycznego gospodarowania środkami finansowymi jest utrudniony, gdyż blisko dwóch na trzech przebadanych nastolatków nie otrzymuje regularnie kieszonkowego, co przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Regularność w wypłacie kieszonkowego nastolatkom (w %)

Wyszczególnienie	Częstość wypłacania kieszonkowego
Nieregularnie – kiedy są potrzebne pieniądze	61,2
Co miesiąc	24,3
Co tydzień	9,7
Brak kieszonkowego	3,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań ankietowych, n = 185

²² Problematyką tą zajmują się m.in. B. Horovitz (B. Horovitz, *After Gen X, Millennials, what should next generation be?* (04.05.2012), "USA Today", <http://usatoday30.usatoday.com/money/advertising/story/2012-05-03/naming-the-next-generation/54737518/1>), A. Homan (A. Homan, *Z is for Genatation Z* (27.10.2015), <http://tiie.w3.uvm.edu/blog/who-are-generation-z/#.WVMfXm-LyjIU>), a wśród autorów polskich A. Olejniczuk-Merta (A. Olejniczuk-Merta (red.), *Konsumpcja w innowacyjnej gospodarce*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2016), G. Aniszewska (G. Aniszewska, *Zmiany pokoleniowe a decyzje i wybory konsumenckie*, „Marketing i rynek” 2015, nr 1, s. 2-7), M. Baran i M. Kłós (M. Baran, M. Kłós, *Pokolenie Y – prawdy i mity w kontekście zarządzania pokoleniami*, „Marketing i rynek” 2014, nr 5, s. 923-929).

²³ G. Aniszewska, *Zmiany pokoleniowe...*, s. 5.

Zaprezentowane wartości potwierdzają wcześniejsze wnioski, że rodzice obecnych nastolatków nie zdają sobie sprawy, jak ważna jest rola kieszonkowego w edukacji finansowej.

Pośród badanej grupy 83,7% posiada jednak oszczędności, a zaledwie 17,3% w ogóle nie oszczędza. Na uwagę zasługuje fakt, że posiadanie konta bankowego w zdecydowanej większości wiąże się z oszczędzaniem, aczkolwiek nie gwarantuje tego w 100%, co przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Konto bankowe a oszczędności nastolatków (w %)

Wyszczególnienie	Posiada konto bankowe	Nie posiada konta bankowego
Ogółem	33,5	66,5
Oszczędza	85,5	82,9
Nie oszczędza	14,5	17,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań ankietowych, n = 185

Warto podkreślić niewielką różnicę (2,6%) pomiędzy osobami posiadającymi i nieposiadającymi konta odnośnie do deklaracji odkładania oszczędności.

W dalszej części ankiety badani deklarujący posiadanie oszczędności zostali poproszeni o podanie powodów takich decyzji. Pytanie zostało opracowane w oparciu o schemat psychologicznych badań nad oszczędzaniem T. Tyszki. Schemat ten odwołuje się do badań w dziedzinie wyjaśniania zachowań związanych z oszczędzaniem. Według Tyszki jednostka uświadamia sobie przyszłe potrzeby, w wyniku czego ogranicza terażniejszą konsumpcję. Przyszłe potrzeby Tyszka ograniczył do następujących czterech celów:

- zarządzanie gotówką rozumiane jako potrzeba posiadania gotówki, aby zachować płynność finansową dotyczącą przewidywanych wydatków;
- bezpieczeństwo rozumiane jako chęć posiadania kapitału buforowego oraz zabezpieczenia się na przyszłą emeryturę;
- pozostawienie spadku jako chęć oddania majątku spadkobiercom;
- uniknięcie ubóstwa jako chęć życia na odpowiednim poziomie socjoekonomicznym²⁴.

Wyniki badań prezentujące powody odkładania oszczędności wśród młodzieży przedstawia tabela 4.

Jak wynika z badań, bezpieczeństwo finansowe jest podstawowym powodem, dla którego grupa badanych szesnastolatków odkłada pieniądze, przy czym procentowo więcej dziewcząt wskazuje na ten powód. Natomiast chłopcy raczej deklarują dobre zarządzanie własnym budżetem. Według autora związane to może być z obserwowaniem zachowań rodziców w domu, gdzie – jak już wspomniano wyżej – domowymi

²⁴ T. Tyszka (red.), op. cit., s. 549-551.

finansami zajmują się częściej matki (kobiety) niż ojcowie (mężczyźni). Mając takie wzorce, można stwierdzić, że to dziewczęta szybciej niż chłopcy uczą się gospodarowania pieniędzmi i w wieku nastoletnim mają większą tego świadomość, co przekłada się na potrzebę bezpieczeństwa w zakresie finansów osobistych.

Tabela 4. Powody oszczędzania w opinii respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Chłopcy (N = 67)	Dziewczęta (N = 88)	Ogółem
Bezpieczeństwo finansowe	50,7	65,9	58,2
Nauka zarządzania własnym budżetem	35,8	30,7	29,4
Inny (najczęściej: odkładanie na zakup konkretnej rzeczy)	17,9	2,3	6,8
Odpowiedni poziom życia	4,5	4,5	4,3
Pozostawienie spadku po sobie	3,0	0,0	1,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań ankietowych, n = 155

Interesującym problemem związanym z bezpieczeństwem finansowym jest też powiązanie regularnego otrzymywania pieniędzy z deklaracją oszczędności, co przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Związek pomiędzy regularnym otrzymywaniem kieszonkowego a oszczędzaniem (w %)

Częstość otrzymywania kieszonkowego	Procent osób oszczędzających (N = 155)	Procent osób nieoszczędzających (N = 30)
Otrzymuje pieniądze, kiedy jest potrzeba	65,2	41,9
Co miesiąc	20,7	41,9
Co tydzień	9,0	16,2
Nie otrzymuje kieszonkowego	4,5	0,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań ankietowych, n = 185

Z badań wynika, że najczęściej oszczędza młodzież, która nieregularnie otrzymuje kieszonkowe. Częściej też oszczędzają ci, którzy deklarują, że dostają je rzadziej (raz w miesiącu) niż częściej (raz w tygodniu).

Jeśli dodatkowo wziąć pod uwagę wysokość odkładanej części otrzymywanej sumy pieniędzy, co przedstawia tabela 6, to większą część otrzymywanych środków odkłada ta młodzież, która nie jest pewna daty kolejnego kieszonkowego.

Według autora na podkreślenie zasługuje fakt, że młodzi ludzie, niewiedzący, kiedy otrzymają kolejne pieniądze, wolą odłożyć część sumy na przyszłe wydatki. Tym samym potwierdza się to, że bezpieczeństwo finansowe oraz nauka gospodarowania własnym budżetem są dla nastolatków ważne, choć nie zawsze potrafią się

tym dobrze zająć. W pogłębionym wywiadzie przeprowadzonym z badaną grupą młodzieży okazało się, że 90% respondentów nawet nie zna pojęcia budżetu osobistego, nie mówiąc już o podaniu zasad jego tworzenia, co oznacza, że nastolatki najczęściej działają intuicyjnie.

Tabela 6. Regularne wypłaty kieszonkowego a oszczędzanie (w %)

Częstość otrzymywania kieszonkowego	Oszczędności (% otrzymywanym pieniądzy)		
	do 20%	21-50%	51-100%
Co tydzień	0,0	3,9	5,2
Co miesiąc	3,9	7,7	9,0
Kiedy jest potrzeba	21,3	16,1	27,7
Brak kieszonkowego	0,0	1,3	3,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań ankietowych, n = 155

Reasumując, wyniki badań nie dają zbyt optymistycznego obrazu wiedzy i umiejętności związanych z finansami osobistymi i ich bezpieczeństwem u nastolatków. Często rodzice/opiekunowie prawni nie interesują się tym zakresem wychowania i kształtowania umiejętności ekonomicznych. Jednocześnie można stwierdzić, że głównym czynnikiem motywującym młode osoby do interesowania się własnymi finansami jest właśnie bezpieczeństwo finansowe.

Podsumowanie

Problematyka finansów osobistych i zarządzania nimi przez młodych konsumentów w kontekście dążenia do osiągnięcia bezpieczeństwa finansowego jest ważna i aktualna, zarówno z ekonomicznego, jak i społecznego punktu widzenia. Szczególnie ważną rolę do odegrania ma edukacja ekonomiczna, która powinna być realizowana już od najmłodszych lat, aby dawała później w życiu jak najlepsze efekty. Bez wątpienia edukacja ta powinna zaczynać się już w środowisku rodzinnym, a następnie w sposób profesjonalny być uzupełniana w edukacji szkolnej, zarówno na poziomie podstawowym, jak i ponadpodstawowym. Niestety, transformacja polskiej gospodarki w wielu wymiarach zaburzyła ten proces. Rodzice i dziadkowie obecnych nastolatków często nie posiadają tej wiedzy w wystarczającym stopniu, aby przekazywać ją potomnym.

Z przeprowadzonych badań wynika, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych (obecnie: ponadpodstawowych) postępują z własnymi finansami często intuicyjnie, a tym, co ich do tego motywuje jest bezpieczeństwo finansowe rozumiane jako posiadanie kapitału w razie nieprzewidzianych wydatków i zabezpieczenie na przyszłość. Z tych powodów ważne jest dalsze i coraz lepsze prowadzenie edukacji ekonomicznej dzieci i młodzieży. Dobrym sposobem nauki może być zakładanie

przez rodziców kont kieszonkowych, z kolei szkoły mogą prowadzić ciekawe projekty związane z tą problematyką czy jakieś programy symulacyjne, jak np. „Szkolna Kasa Oszczędności”, program „Żyj finansowo” Stowarzyszenia Krzewienia Edukacji Finansowej w Gdyni czy projekt „Bakcył” Fundacji Warszawski Instytut Bankowości, uczące dobrych nawyków finansowych.

LITERATURA

- [1] ANISZEWSKA G., *Zmiany pokoleniowe a decyzje i wybory konsumenckie*, „Marketing i rynek”, 2015, nr 1, s. 2-7.
- [2] BARAN M., KŁOS M., *Pokolenie Y – prawdy i mity w kontekście zarządzania pokoleniami*, „Marketing i rynek” 2014, nr 5, s. 923-929.
- [3] CICHARSKA M., MACIEJASZ-ŚWIĄTKIEWICZ M., KĘDZIERSKA-SZCZEPANIAK A., *Edukacja finansowa. Moda czy konieczność*, Texter, Warszawa 2016.
- [4] GEORGIC J., *Niepopularna wiedza finansowa*, „NBS. Nowoczesny Bank Spółdzielczy” 2017, nr 4.
- [5] MILIC-CZERNAK R., *Finanse osobiste. Kompetencje narzędzia instytucje produkty decyzje*, Difin, Warszawa 2016.
- [6] OLEJNICZUK-MERTA A. (red.), *Konsumpcja w innowacyjnej gospodarce*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2016.
- [7] TYSZKA T. (red.), *Psychologia ekonomiczna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
- [8] WĄSOWICZ-KIRYŁO G., *Psychologia finansowa. O pieniądzach w życiu człowieka*, Difin, Warszawa 2008.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- [1] *Budżety domowe Polaków* (marzec 2015), https://www.nbp.pl/edukacja/dodatki_educacyjne/gazety_lokalne_zafdsf/2_Finanse_osobiste_i_budzet_domowy.pdf.
- [2] HOMAN A., *Z is for Genatation Z* (27.10.2015), <http://tiie.w3.uvm.edu/blog/who-are-generation-z/#.WVMfXmLyjIU>.
- [3] HORVITZ B., *After Gen X, Millennials, what should next generation be?* (04.05.2012), “USA Today”, <http://usatoday30.usatoday.com/money/advertising/story/2012-05-03/naming-the-next-generation/54737518/1>.
- [4] *Jak Polacy wydają pieniądze i jak planują budżet?*, – wnioski z raportu „Sytuacja materialna Polaków”, zrealizowany przez firmę Lindorff S.A., <http://38pr.pl/jak-polacy-wydaja-pieniadze-i-jak-planuja-budzet-wnioski-z-raportu-sytuacja-materialna-polakow-zrealizowanego-przez-lindorff-s-a/>.
- [5] Ministerstwo Edukacji Narodowej, Podstawa programowa przedmiotu Podstawy Przedsiębiorczości, <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2017/04/przedsiębiorczosc-liceum-i-technikum.pdf>.
- [6] *Planowanie domowego budżetu – jak to robią Polacy?*, „Provident”, <http://media-provident.pl/pr/362006/planowanie-domowego-budzetu-jak-to-robia-polacy>.
- [7] Słownik pojęć ekonomicznych, <https://www.nbportal.pl/sownik/pozycje-sownika/bezpieczenstwo-finansowe>.
- [8] ŚWIĘCKI R., *Ilu Polaków regularnie oszczędza? Zaskakujące dane!*, <https://b2-biznes.pl/ilu-polakow-regularnie-oszczedza-zaskakujace-dane/>.
- [9] Zespół Analiz Online, *Struktura oszczędności gospodarstw domowych* (marzec 2017), dostępne na: <https://www.analizy.pl/fundusze/wiadomosci/22268/struktura-oszczednosci-gospodarstw-domowych-%28marzec-2017%29.html>.